

2 Пояснювальна записка

Дисципліна «Вибори і виборчі системи» належить до циклу нормативних дисциплін професійної підготовки і займає важливе місце у підготовці фахівців освітнього рівня «бакалавр» за спеціальністю 052 «Політологія» за освітньо-професійною програмою «Політологія».

Відповідно до освітньої програми дисципліна має забезпечити:

компетентності: навички використання базового категорійно-поняттєвого та аналітично-дослідницького апарату сучасної світової політичної науки; здатність до застосування ключових політологічних понять, теорій і методів задля аналізу владно-політичних відносин політичних акторів, інститутів та ідей відповідно до певного історичного або сучасного контексту; здатність використовувати сучасні політологічні теорії, концепти та методи для аналізу політики на місцевому, національному та міжнародному рівні; спроможність професійно виконувати політико-організаційні, експертні, дорадчі та консультатійні функції на національному та міжнародному рівні; здатність інтерпретувати, систематизувати, критично оцінювати і використовувати отриману інформацію, формулювати комплексні аналітичні висновки в контексті управлінського завдання або проблеми, що вирішується;

програмні результати навчання: вільно володіти базовим професійним категорійно-поняттєвим та аналітично-дослідницьким апаратом сучасної світової політичної науки; застосовувати ключові політологічні поняття, теорії та методи до аналізу владно-політичних відносин політичних акторів, інститутів та ідей відповідно до певного історичного або сучасного контексту; використовувати сучасні політологічні теорії, концепти та методи для аналізу політики на місцевому, національному та міжнародному рівні; професійно виконувати політико-організаційні, експертні, дорадчі та консультатійні функції на національному та міжнародному рівні; інтерпретувати, систематизувати, критично оцінювати та формулювати комплексні аналітичні висновки для вирішення політико-адміністративних завдань.

Мета дисципліни. Формування у студентів систематизованого уявлення про політичні вибори та референдуми, їх місце в системі представницької демократії; про виборчий процес та його складові, індикатори демократичності виборчого процесу; про основні характеристики та елементи виборчих систем, їх переваги, недоліки та політичні наслідки; формування навичок самостійного аналізу виборчих процесів.

Предмет дисципліни. Вибори та референдуми як політичні інститути, їх місце та роль в політичній системі; основні стадії виборчого процесу; сутність, зміст та структура виборчих систем, особливості їх функціонування та трансформації; основні типи виборчих систем, їх переваги та недоліки.

Завдання дисципліни. Надати систематизовані, цілісні знання про вибори та референдуми, виборчий процес, основні принципи та елементи виборчих систем, про сім'ї виборчих систем; сформувати у студентів уміння аналізувати вибори з точки зору дотримання демократичних стандартів їх організації та проведення, здійснювати порівняльний аналіз різних моделей виборчих систем, визначати потенціал й ефекти використання різних типів виборчих систем, враховуючи політичне, соціально-економічне та культурне підґрунтя держави.

Результати навчання. Студент, який успішно завершив вивчення дисципліни, повинен: **використовувати** фаховий категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат; **виявляти** відхилення від демократичних принципів організації та проведення виборів; **аналізувати** типи виборчих систем, особливості їх застосування в українській та світових виборчих практиках; **визначати** переваги та недоліки основних моделей виборчих систем; **оцінювати** перебіг виборчої кампанії з урахуванням політичного та соціально-економічного контекстів; **виконувати** політологічний аналіз виборчого процесу в цілому та його окремих етапів; **аналізувати** правові засади організації та проведення виборів в Україні.

3 СТРУКТУРА ЗАЛІКОВИХ КРЕДИТІВ ДИСЦИПЛІНИ

Назва теми	Кількість годин, відведених на:					
	Денна форма			Заочна форма		
	лекції	практичні заняття	СРС	лекції	практичні заняття	СРС
Тема 1. Вибори та демократія	2	2	3	2	2	6
Тема 2. Сутність політичних виборів. Місце і роль виборів у політичному процесі	4	4	5			12
Тема 3. Виборче право. Основні принципи демократичних виборів	6	6	8			18
Тема 4. Виборчий процес	2	2	3	2	2	6
Тема 5. Референдум як форма безпосередньої демократії	4	4	5			12
Тема 6. Сутність виборчих систем	2	2	3			6
Тема 7. Мажоритарні / плюральні виборчі системи	4	4	5	2	2	12
Тема 8. Пропорційні виборчі системи	6	6	8			18
Тема 9. Змішані та інші виборчі системи	4	4	5			12
Тема 10. Виборча система України	2	2	3			6
Разом за семестр	36	36	48	6	6	108

4 ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

4.1 Зміст лекційного курсу

Номер лекції	Перелік тем лекцій, їх анотації	Кількість годин
1	<p>Вибори та демократія Політичні вибори: історія та сучасність. Вибори в найдавніші часи, політичні вибори в сучасну добу. Політичний вибір: суть поняття. Вибір та обрання, вибір та делегування, делегативна демократія. Виборча та ліберальна демократія. Вибори як елемент демократії та механізм демократизації. Літ.: [1, 2, 3, 5, 6, 9, 11].</p>	2
2	<p>Сутність політичних виборів. Місце і роль виборів у політичному процесі Заняття 1. Суть політичних виборів. Справжні та несправжні вибори. Значення виборів у різних політичних системах. Вибори у ліберально-демократичних системах. Вибори в тоталітарних системах. Вибори в авторитарних системах. Функції політичних виборів. Функції конкурентних виборів. Функції неконкурентних виборів. Функції квазіконкурентних виборів. Функції виборів в перехідних суспільствах. Літ.: [1, 2, 3, 5, 6, 9, 11].</p>	2
3	<p>Сутність політичних виборів. Місце і роль виборів у політичному процесі Заняття 2. Учасники виборів (суб'єкти виборчого процесу). Вплив виборців на прийняття політичних рішень. Основні види політичних виборів. Види виборів за масштабом. Види виборів за суб'єктами. Види виборів залежно від способу волевиявлення громадян (виборців). Види виборів за причинами (часом) проведення. Види виборів залежно від значимості. Літ.: [1, 2, 3, 5, 6, 9, 11].</p>	2
4	<p>Виборче право. Основні принципи демократичних виборів Заняття 1. Політичні свободи та гарантії їх реалізації, виборче законодавство, міжнародно-правові акти, що регулюють проведення виборів. Політична участь, фреквенція, абсентеїзм: суть, причини та наслідки. Політична участь (партисіпація). Участь у виборах (фреквенція). Явка виборців. Абсентеїзм. Виборче право. Виборче право і демократизація політичного життя. Суб'єктивне виборче право. Об'єктивне виборче право. Активне виборче право (право обирати). Пасивне виборче право (право бути обраним). Літ.: [1, 2, 3, 5, 6, 9, 11].</p>	2
5	<p>Виборче право. Основні принципи демократичних виборів Заняття 2. Виборчі обмеження (цензи) та привілеї. Виборчі цензи для активного і пасивного виборчого права. Віковий ценз. Ценз громадянства. Ценз дієздатності. Ценз освіти. Ценз осілості (ценз проживання). Ценз статі. Майновий ценз. Військовий ценз. Релігійний ценз. Інші виборчі цензи. Літ.: [1, 2, 3, 5, 6, 9, 11].</p>	2
6	<p>Виборче право. Основні принципи демократичних виборів Заняття 3. Критерії та принципи демократичності виборів. Принцип загального виборчого права (принцип всезагальності). Принцип рівного виборчого права (принцип рівності). Принцип вільних виборів. Принцип прямих виборів. Принцип таємних виборів (таємність голосування). Принцип періодичності і обов'язковості виборів. Принцип справжності виборів. Принцип справедливості виборів. Принцип публічності та відкритості виборів. Вільне та всебічне обговорення програм кандидатів, партій. Уніформізм (територіальна стандартизація). Розведення виборів у часі.</p>	2

	Контроль за голосуванням. Літ.: [1, 2, 3, 5, 6, 9, 11].	
7	Виборчий процес Виборчий процес та його суб'єкти. Засади виборчого процесу. Основні стадії виборчого процесу. Проголошення (призначення) виборів. Складання та уточнення списків виборців. Утворення виборчих округів. Утворення виборчих дільниць. Утворення виборчих комісій. Висування та реєстрація кандидатів. Проведення передвиборчої агітації. Голосування у день виборів. Підрахунок голосів виборців та встановлення підсумків голосування. Встановлення результатів виборів та їх офіційне оприлюднення. Повторне голосування. Підрахунок голосів виборців, установлення підсумків повторного голосування і результатів місцевих виборів. Літ.: [1, 2, 3, 5, 6, 9, 11].	2
8	Референдум як форма безпосередньої демократії Заняття 1. Демократія участі, форми прямої (безпосередньої) демократії. Поняття та загальна характеристика референдуму. Плебісцит і референдум. Зміст референдуму. Основні функції референдумів. Референдум і політична система суспільства. Референдумкратія. Особливості застосування референдумів у Швейцарії. Літ.: [2, 15].	2
9	Референдум як форма безпосередньої демократії Заняття 2. Види референдумів і практика їх проведення. Загальнонаціональний (загальнодержавний, загальнонародний), місцевий референдуми, референдум у суб'єкті федерації. Конституційний і законодавчий референдуми. Імперативний і консультативний референдуми. Обов'язковий і факультативний референдуми. Стверджуючі і відхиляючі референдуми. Міжнародно-правові й адміністративні референдуми. Класифікація референдумів за суб'єктами, ініціаторами їх проведення. Політичні наслідки референдумів. Референдум і тактика політичних партій. Референдуми в Україні. Закон України «Про народовладдя через всеукраїнський референдум». Літ.: [2, 15].	2
10	Сутність виборчих систем Загальна характеристика виборчої системи. Виборча система та багатопартійність. Соціологічні закони Дюверже: аргументи «за» та «проти». Виборча система та соціально-політичне представництво. Елементи виборчих систем (виборчий округ, виборчий бюлетень, виборчі(партійні) списки, способи голосування, правила переведення голосів у мандати, способи обрахунку голосів, виборчий бар'єр). Класифікація виборчих систем. Літ.: [1, 2, 5, 6, 12].	2
11	Мажоритарні / плюральні виборчі системи Заняття 1. Мажоритаризм та мажоритарна виборча система. Загальна характеристика мажоритарних / плюральних виборчих систем. Класифікація та різновиди мажоритарної виборчої системи. Уніномінальні та поліномінальні мажоритарні виборчі системи. Мажоритарна система відносної більшості (first-past-the-post (FPTP)). Мажоритарна система абсолютної більшості (система двох турів) (the Two-Round System (TRS)). Літ.: [1, 2, 5, 6, 12].	2
12	Мажоритарні / плюральні виборчі системи Заняття 2. Система альтернативного голосування (Alternative Vote (AV)). Поліномінальні мажоритарні виборчі системи. Системи голосування блоком (з кумулятивним голосуванням) (BV). Система голосування партійним блоком (PBV). Переваги та недоліки мажоритарної виборчої системи.	2

	Літ.: [1, 2, 5, 6, 12].	
13	<p>Пропорційні виборчі системи</p> <p>Заняття 1. Пропорційність, пропорційна виборча система. Основні критерії, що відрізняють різні варіанти пропорційних виборчих систем. Величина та порядок утворення виборчих округів. Можливість/неможливість самовисування на виборах. Порядок розподілу мандатів і величина виборчого бар'єру. Черговість та порядок розподілу мандатів між кандидатами. Процедури розподілу місць у пропорційних системах (виборча квота).</p> <p>Літ.: [1, 2, 5, 6, 12].</p>	2
14	<p>Пропорційні виборчі системи</p> <p>Заняття 2. Різновиди пропорційних виборчих систем. Пропорційне представництво за партійними списками (PR). Пропорційне представництво за закритими партійними списками (PR-CL). Пропорційне представництво за відкритими партійними списками (PR-OL)). Пропорційна система з відкритими списками: переваги та виклики. Панашаж. Виборча система Швейцарії. Форма виборчого бюлетеня за системи із відкритими списками: переваги та виклики.</p> <p>Літ.: [1, 2, 5, 6, 12].</p>	2
15	<p>Пропорційні виборчі системи</p> <p>Заняття 3. Різновиди пропорційних виборчих систем. Система єдиного перехідного голосу (single transferable vote – STV). Магнітуда округу, структура бюлетеня, виборча формула, методика підрахунку голосів при системі єдиного перехідного голосу. Квота Друппа. Переваги та недоліки пропорційних виборчих систем.</p> <p>Літ.: [1, 2, 5, 6, 12].</p>	2
16	<p>Змішані та інші виборчі системи</p> <p>Заняття 1. Змішані виборчі системи. Змішані системи: паралельна система. Переваги та недоліки паралельних систем. Система змішаного мажоритарно-пропорційного представництва (MMP): суть, переваги та недоліки. Компенсація дисбалансу.</p> <p>Літ.: [1, 2, 5, 6, 12].</p>	2
17	<p>Змішані та інші виборчі системи</p> <p>Заняття 2. Інші виборчі системи. Система єдиного неперехідного голосу (SNTV). Система лімітованого голосування (LV). Підрахунок Борда (BC). Аргументи «за» та «проти», приклади застосування.</p> <p>Літ.: [1, 2, 5, 6, 12].</p>	2
18	<p>Виборча система України</p> <p>Особливості виборчого законодавство України. Основні засади Виборчого кодексу України. Структура Виборчого кодексу. Загальні засади виборів. Виборчі права громадян України. Головні принципи виборчого права. Основні стадії виборчого процесу. Вибори Президента України. Вибори народних депутатів України. Місцеві вибори. Правові та політико-організаційні засади обрання депутатів місцевих рад. Особливості виборів голів міст, селищ, сіл та ОТГ.</p> <p>Літ.: [1, 2, 5, 6, 12].</p>	2
Разом:		36

Перелік оглядових лекцій для студентів заочної форми навчання

Номер лекції	Тема лекції	Кількість годин
1	Вибори та демократія. Сутність політичних виборів. Місце і роль виборів у політичному процесі. Виборче право. Основні принципи демократичних виборів. Літ.: [1-6].	2
2	Виборчий процес. Референдум як форма безпосередньої демократії. Сутність виборчих систем. Літ.: [1-6].	2
3	Мажоритарні / плюральні виборчі системи. Пропорційні виборчі системи. Змішані та інші виборчі системи. Виборча система України. Літ.: [1-6].	2
Разом :		6

4.2 Зміст практичних занять

Перелік практичних занять для студентів денної форми навчання

№ п/п	Теми та зміст практичних занять	Кількість годин
1	Вибори та демократія 1. Навіщо потрібні вибори? Політичні вибори: історія та сучасність 2. Політичний вибір: суть поняття. 3. Виборча та ліберальна демократія. 4. Вибори як елемент демократії та механізм демократизації. Літ.: [1, 2, 3, 5, 6, 9, 11].	2
2	Сутність політичних виборів. Місце і роль виборів у політичному процесі 1. Суть політичних виборів. Конкурентні вибори. Квазіконкурентні вибори. 2. Значення виборів у різних політичних системах. 2.1. Вибори у ліберально-демократичних системах. 2.2. Вибори в тоталітарних системах. 2.3. Вибори в авторитарних системах. 3. Функції політичних виборів. 3.1. Функції конкурентних виборів. 3.2. Функції неконкурентних виборів. 3.3. Функції квазіконкурентних виборів. 3.4. Функції виборів в перехідних суспільствах. Літ.: [1, 2, 3, 5, 6, 9, 11].	2
3	Сутність політичних виборів. Місце і роль виборів у політичному процесі 1. Учасники виборів (суб'єкти виборчого процесу). 2. Основні види політичних виборів. 2.1. Види виборів за масштабом. 2.2. Види виборів за суб'єктами. 2.3. Види виборів залежно від способу волевиявлення громадян	2

	<p>(виборців).</p> <p>2.4. Види виборів за причинами (часом) проведення.</p> <p>2.5. Види виборів залежно від значимості.</p> <p>Літ.: [1, 2, 3, 5, 6, 9, 11].</p>	
4	<p>Виборче право. Основні принципи демократичних виборів</p> <p>1. Політична участь, фреквенція, абсентеїзм: суть, причини та наслідки.</p> <p>1.1. Політична участь (партисіпація).</p> <p>1.2. Участь у виборах (фреквенція). Явка виборців.</p> <p>1.3. Абсентеїзм.</p> <p>2. Виборче право.</p> <p>2.1. Виборче право і демократизація політичного життя.</p> <p>2.2. Активне виборче право.</p> <p>2.3. Пасивне виборче право.</p> <p>Літ.: [1, 2, 3, 5, 6, 9, 11].</p>	2
5	<p>Виборче право. Основні принципи демократичних виборів</p> <p>Виборчі цензи.</p> <p>1. Віковий ценз.</p> <p>2. Ценз громадянства.</p> <p>3. Ценз дієздатності.</p> <p>4. Ценз освіти.</p> <p>5. Ценз осілості (ценз проживання).</p> <p>6. Ценз статі.</p> <p>7. Майновий ценз.</p> <p>8. Військовий ценз.</p> <p>9. Релігійний ценз.</p> <p>10. Інші виборчі цензи.</p> <p>Літ.: [1, 2, 3, 5, 6, 9, 11].</p>	2
6	<p>Виборче право. Основні принципи демократичних виборів</p> <p>Основні принципи демократичних виборів.</p> <p>1. Принцип загального виборчого права (принцип всезагальності).</p> <p>2. Принцип рівного виборчого права (принцип рівності).</p> <p>3. Принцип вільних виборів.</p> <p>4. Принцип прямих виборів.</p> <p>5. Принцип таємних виборів (таємність голосування).</p> <p>6. Принцип періодичності і обов'язковості виборів.</p> <p>7. Принцип справжності виборів.</p> <p>8. Принцип справедливості виборів.</p> <p>9. Принцип публічності та відкритості виборів.</p> <p>10. Вільне та всебічне обговорення програм кандидатів, партій.</p> <p>11. Уніформізм (територіальна стандартизація).</p> <p>12. Розведення виборів у часі.</p> <p>13. Контроль за голосуванням.</p> <p>Літ.: [1, 2, 3, 5, 6, 9, 11].</p>	2
7	<p>Виборчий процес</p> <p>1. Виборчий процес та його суб'єкти.</p> <p>2. Засади виборчого процесу.</p> <p>3. Основні стадії виборчого процесу.</p> <p>Літ.: [1, 2, 3, 5, 6, 9, 11].</p>	2
8	<p>Референдум як форма безпосередньої демократії</p> <p>1. Поняття та загальна характеристика референдуму.</p> <p>2. Плебіцит і референдум.</p> <p>3. Основні функції референдумів.</p>	2

	4. Референдумкратія. Літ.: [2, 15].	
9	Референдум як форма безпосередньої демократії 1. Види референдумів і практика їх проведення. 1.1. Загальнонаціональний (загальнодержавний, загальнонародний), місцевий референдуми, референдум у суб'єкті федерації. 1.2. Конституційний і законодавчий референдуми. 1.3. Імперативний і консультативний референдуми. 1.4. Обов'язковий і факультативний референдуми. 1.5. Стверджуючі і відхиляючі референдуми. 1.6. Міжнародно-правові й адміністративні референдуми. 1.7. Класифікація референдумів за суб'єктами, ініціаторами їх проведення. 2. Політичні наслідки референдумів. Літ.: [2, 15].	2
10	Сутність виборчих систем 1. Поняття та загальна характеристика виборчої системи. 2. Виборча та партійна системи: особливості взаємозв'язку. Закони Дюверже: аргументи «за» та «проти». 3. Основні компоненти (елементи) виборчих систем. 3.1. Виборчий округ. 3.2. Виборчий бюлетень. 3.3. Виборча формула. 3.4. Виборчий бар'єр. Літ.: [1, 2, 5, 6, 12].	2
11	Мажоритарні / плюральні виборчі системи 1. Загальна характеристика мажоритарних / плюральних виборчих систем. Уніномінальні та поліномінальні мажоритарні виборчі системи. 2. Мажоритарна система відносної більшості (first-past-the-post (FPTP)). 3. Мажоритарна система абсолютної більшості (система двох турів) (the Two-Round System (TRS)). Літ.: [1, 2, 5, 6, 12].	2
12	Мажоритарні / плюральні виборчі системи 1. Система альтернативного голосування (Alternative Vote (AV)). 2. Поліномінальні мажоритарні виборчі системи. 3. Системи голосування блоком (з кумулятивним голосуванням) (BV). 4. Система голосування партійним блоком (PBV). 5. Переваги та недоліки мажоритарної виборчої системи. Літ.: [1, 2, 5, 6, 12].	2
13	Пропорційні виборчі системи Основні критерії, що відрізняють різні варіанти пропорційних виборчих систем. 1. Величина та порядок утворення виборчих округів. 2. Можливість/неможливість самовисування на виборах. 3. Порядок розподілу мандатів і величина виборчого бар'єру. 4. Черговість та порядок розподілу мандатів між кандидатами. 5. Процедури розподілу місць у пропорційних системах (виборча квота). Літ.: [1, 2, 5, 6, 12].	2
14	Пропорційні виборчі системи Пропорційне представництво за партійними списками (PR): 1. Пропорційне представництво за закритими партійними списками	2

	(PR-CL). 2. Пропорційне представництво за відкритими партійними списками (PR-OL)). Літ.: [1, 2, 5, 6, 12].	
15	Пропорційні виборчі системи 1. Система єдиного перехідного голосу (STV). 2. Переваги та недоліки пропорційних виборчих систем. Літ.: [1, 2, 5, 6, 12].	2
16	Змішані та інші виборчі системи Змішані виборчі системи: 1. Система змішаного мажоритарно-пропорційного представництва (ММР). 2. Змішані паралельні системи. Літ.: [1, 2, 5, 6, 12].	2
17	Змішані та інші виборчі системи Інші виборчі системи: 1. Система єдиного неперехідного голосу. 2. Система обмеженого голосування (LV). 3. Підрахунок за методом Борда (BC). Літ.: [1, 2, 5, 6, 12].	2
18	Виборча система України 1. Особливості виборчого законодавства України. Основні засади Виборчого кодексу України. 2. Головні принципи виборчого права. Виборчі права громадян України. 3. Вибори Президента України. 4. Вибори народних депутатів України. 5. Місцеві вибори. Літ.: [1, 2, 5, 6, 12].	2
Разом:		36

Перелік практичних занять для студентів заочної форми навчання

№ п/п	Теми практичних занять	Кількість годин
1	Вибори та демократія. Сутність політичних виборів. Місце і роль виборів у політичному процесі. Виборче право. Основні принципи демократичних виборів. Літ.: [1-6].	2
2	Виборчий процес. Референдум як форма безпосередньої демократії. Сутність виборчих систем. Літ.: [1-6].	2
3	Мажоритарні / плюральні виборчі системи. Пропорційні виборчі системи. Змішані та інші виборчі системи. Виборча система України. Літ.: [1-6].	2
Разом:		6

4.3 Зміст самостійної (у т. ч. індивідуальної) роботи

Самостійна робота студентів *денної* форми навчання полягає у систематичному опрацюванні програмного матеріалу з відповідних джерел інформації, підготовці до виконання практичних робіт, тестування з теоретичного матеріалу, виконанні індивідуальних домашніх завдань тощо.

Обсяг самостійної роботи з дисципліни «Вибори і виборчі системи» становить 48 годин. Вона включає:

- опрацювання теоретичного матеріалу (конспекту лекцій, навчальної літератури);
- опрацювання додаткової літератури при підготовці до практичних занять;
- виконання домашніх індивідуальних завдань;
- підготовку до контрольних заходів.

Зміст самостійної роботи студентів *денної* форми навчання

Номер тижня	Тема заняття	Вид самостійної роботи	Кількість годин
1	Тема 1. Вибори та демократія.	Опрацювання теоретичного матеріалу з Т1, підготовка до усного опитування та поточного контролю.	3
2	Тема 2. Сутність політичних виборів. Місце і роль виборів у політичному процесі.	Опрацювання теоретичного матеріалу з Т2, підготовка до усного опитування та поточного контролю.	2
3	Тема 2. Сутність політичних виборів. Місце і роль виборів у політичному процесі.	Опрацювання теоретичного матеріалу з Т2, підготовка до усного опитування та поточного контролю. Виконання домашніх індивідуальних завдань.	3
4	Тема 3. Виборче право. Основні принципи демократичних виборів.	Опрацювання теоретичного матеріалу з Т3, підготовка до усного опитування та поточного контролю.	2
5	Тема 3. Виборче право. Основні принципи демократичних виборів.	Опрацювання теоретичного матеріалу з Т3, підготовка до усного опитування та поточного контролю.	3
6	Тема 3. Виборче право. Основні принципи демократичних виборів.	Опрацювання теоретичного матеріалу з Т3, підготовка до усного опитування та поточного контролю. Виконання домашніх індивідуальних завдань.	3
7	Тема 4. Виборчий процес.	Опрацювання теоретичного матеріалу з Т4, підготовка до усного опитування та поточного контролю.	3
8	Тема 5. Референдум як форма безпосередньої демократії.	Опрацювання теоретичного матеріалу з Т5, підготовка до усного опитування та поточного контролю.	2
9	Тема 5. Референдум як форма безпосередньої демократії.	Опрацювання теоретичного матеріалу з Т5, підготовка до усного опитування та поточного контролю. Виконання домашніх індивідуальних завдань.	3
10	Тема 6. Сутність виборчих систем.	Опрацювання теоретичного матеріалу з Т6, підготовка до усного опитування та поточного контролю.	3
11	Тема 7. Мажоритарні / плюральні виборчі системи	Опрацювання теоретичного матеріалу з Т7, підготовка до усного опитування та	2

		поточного контролю. Виконання домашніх індивідуальних завдань.	
12	Тема 7. Мажоритарні / плюральні виборчі системи	Опрацювання теоретичного матеріалу з Т7, підготовка до усного опитування та поточного контролю. Виконання домашніх індивідуальних завдань.	3
13	Тема 8. Пропорційні виборчі системи	Опрацювання теоретичного матеріалу з Т8, підготовка до усного опитування та поточного контролю. Виконання домашніх індивідуальних завдань.	2
14	Тема 8. Пропорційні виборчі системи	Опрацювання теоретичного матеріалу з Т8, підготовка до усного опитування та поточного контролю. Виконання домашніх індивідуальних завдань.	3
15	Тема 8. Пропорційні виборчі системи	Опрацювання теоретичного матеріалу з Т8, підготовка до усного опитування та поточного контролю. Виконання домашніх індивідуальних завдань.	3
16	Тема 9. Змішані та інші виборчі системи	Опрацювання теоретичного матеріалу з Т9 підготовка до усного опитування та поточного контролю. Виконання домашніх індивідуальних завдань.	2
17	Тема 9. Змішані та інші виборчі системи	Опрацювання теоретичного матеріалу з Т9, підготовка до усного опитування та поточного контролю. Виконання домашніх індивідуальних завдань.	3
18	Тема 10. Виборча система України	Опрацювання теоретичного матеріалу з Т10, підготовка до усного опитування та поточного контролю. Виконання домашніх індивідуальних завдань.	3
Разом:			48

Зміст самостійної роботи студентів заочної форми навчання

Студенти *заочної* форми навчання виконують контрольну роботу, яка включає три теоретичних питання. Вимоги до її виконання, методичні вказівки і варіанти визначаються методичними рекомендаціями до виконання контрольних робіт, які кожен студент отримує на кафедрі у період настановної сесії, а також вони доступні в електронному освітньому ресурсі в Модульному середовищі для навчання ХНУ.

5 ТЕХНОЛОГІЇ ТА МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Процес навчання з дисципліни ґрунтується на використанні традиційних і сучасних методів та технологій. Зокрема під час лекції використовуються методи проблемного навчання та візуалізації для активізації пізнавальної діяльності студентів. Під час практичних занять застосовуються активні та інтерактивні методи навчання, зокрема, дискусії, навчальні ігри, case study (метод практичних ситуацій), метод проєктів, які мають за мету набуття студентами практичних навичок з аналізу виборів на предмет дотримання демократичних стандартів їх організації та проведення, здійснення порівняльного аналізу різних моделей виборчих систем, визначення потенціалу й ефектів використання різних типів виборчих систем, враховуючи політичне, соціально-економічне та культурне підґрунтя держави.

6 МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Оцінювання студентів здійснюється у формі поточного та підсумкового контролю. Поточний контроль навчальних досягнень здобувачів вищої освіти здійснюється впродовж семестру з метою оцінювання рівня засвоєння ними навчального матеріалу під час усіх видів навчальних занять. Поточний контроль здійснюється під час лекційних та практичних занять, а також у дні проведення контрольних заходів, встановлених робочою програмою і графіком навчального процесу. Поточний контроль проводиться у формах усного та письмового опитувань, тестування, перевірки домашніх індивідуальних завдань та ін. Семестровий контроль проводиться у формі іспиту.

7 ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ У СЕМЕСТРІ

Система оцінювання навчальних досягнень студентів базується на аналізі знань і практичних навичок та здійснюється відповідно до Положення про контроль і оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти у Хмельницькому національному університеті. Кожний вид роботи з дисципліни оцінюється за інституційною *чотирибальною* шкалою. Семестрова підсумкова оцінка визначається як середньозважена з усіх виконаних видів навчальної роботи з урахуванням вагових коефіцієнтів. Вагові коефіцієнти визначаються структурою дисципліни і важливістю окремих видів її робіт. Для практичних занять встановлюється обов'язковий мінімум оцінок, які повинен отримати студент впродовж семестру, щоб виконати програму дисципліни.

При оцінюванні знань студентів використовуються різні види контролю, зокрема: усне та письмове опитування на практичному занятті, тестування, контрольна робота, перевірка домашніх індивідуальних завдань. Оцінка на практичному занятті складається з таких елементів: знання матеріалу теми; вміння обґрунтувати думку та оперувати основними категоріями; рівень залученості до дискусій на семінарі. Пропущене практичне заняття студент зобов'язаний відпрацювати у визначений викладачем термін, але не пізніше, ніж за два тижні до закінчення теоретичного навчання у семестрі.

Структурування дисципліни за видами робіт і оцінювання результатів навчання студентів *денної* форми навчання у семестрі за ваговими коефіцієнтами

Аудиторна робота	Самостійна, індивідуальна робота	Семестровий контроль
Опитування на практичних заняттях (мінімальна кількість оцінок – 4)	Індивідуальні завдання	Іспит
ВК*: 0,3	0,3	0,4

Умовні позначення: ВК – ваговий коефіцієнт.

Структурування дисципліни за видами робіт і оцінювання результатів навчання студентів *заочної* форми навчання у семестрі за ваговими коефіцієнтами

Аудиторна робота	Самостійна, індивідуальна робота		Семестровий контроль
Опитування на практичних заняттях	Контрольна робота		Іспит
	Якість виконання	Захист	
ВК*: 0,2	0,2	0,1	0,5

Умовні позначення: ВК – ваговий коефіцієнт.

Критерії оцінювання за видами робіт

Оцінювання усних та письмових опитувань на практичних заняттях і контрольних робіт

Оцінка за інституційною шкалою	Узагальнений критерій оцінювання
Відмінно (5)	Здобувач вищої освіти глибоко і у повному обсязі опанував зміст навчального матеріалу, легко в ньому орієнтується і вміло використовує понятійний апарат; уміє пов'язувати теорію з практикою, вирішувати практичні завдання, впевнено висловлювати і обґрунтовувати свої судження. Відмінна оцінка передбачає логічно структуровану відповідь державною мовою (в усній або у письмовій формі), демонструє якісне оформлення контрольної роботи. Здобувач вищої освіти не вагається при видозміні запитання, вміє робити детальні та узагальнюючі висновки. При відповіді допустив дві-три несуттєві <i>похибки</i> .
Добре (4)	Здобувач вищої освіти виявив повне засвоєння навчального матеріалу, володіє понятійним апаратом, орієнтується у вивченому матеріалі; усвідомлено використовує теоретичні знання для вирішення практичних задач; відповідь грамотна, але у змісті і формі відповіді можуть мати місце окремі неточності, нечіткі формулювання правил, закономірностей тощо. Відповідь здобувача вищої освіти будується на основі самостійного мислення. Здобувач вищої освіти у відповіді допустив дві-три <i>несуттєві помилки</i> .
Задовільно (3)	Здобувач вищої освіти виявив знання основного програмного матеріалу в обсязі, необхідному для подальшого навчання та практичної діяльності за професією, справляється з виконанням практичних завдань, передбачених програмою. Як правило, відповідь здобувача вищої освіти будується на рівні репродуктивного мислення, має слабкі знання структури дисципліни, допускає неточності і <i>суттєві помилки</i> у відповіді, вагається при відповіді на видозмінене запитання. Разом з тим, набув навичок, необхідних для виконання нескладних практичних завдань, які відповідають мінімальним критеріям оцінювання і володіє знаннями, що дозволяють йому під керівництвом викладача усунути неточності у відповіді.
Незадовільно (2)	Здобувач вищої освіти виявив розрізнені, безсистемні знання, не вміє виділяти головне і другорядне, допускається помилок у визначенні понять, перекручує їх зміст, хаотично і невпевнено викладає матеріал, не може використовувати знання при вирішенні практичних завдань. Як правило, оцінка «незадовільно» виставляється здобувачу вищої освіти, який не може продовжити навчання без додаткової роботи з вивчення дисципліни.

Семестровий контроль (іспит)

При виведенні підсумкової семестрової оцінки враховуються результати як поточного контролю, так і підсумкового контрольного заходу. Студент, який отримав середньозважений бал за поточну роботу 3,00 та вище, але не здав підсумковий контрольний захід (іспит), вважається таким, що має академічну заборгованість.

Іспит відбувається у комбінованій формі – письмова складова та усне опитування. Після перевірки письмової роботи викладач може поставити студенту запитання щодо змісту його відповідей. Завданнями семестрового контролю є перевірка: розуміння студентом програмного матеріалу в цілому; логіки та взаємозв'язків між окремими розділами; рівня досягнення

програмних результатів навчання; здатності творчо використовувати накопичені знання і набуті компетентності; уміння сформулювати своє ставлення до об'єкту вивчення.

Екзаменаційний білет складається з таких елементів: два теоретичних питання і два практичних завдання. Максимальна кількість балів за кожну правильну відповідь на теоретичне питання – 3. Правильна відповідь на практичне завдання – 2. Узагальнена оцінка за іспит виводиться як сума балів з усіх завдань.

Норми оцінювання теоретичного питання. При оцінюванні беруться до уваги наступні критерії: правильність, повнота, глибина та усвідомленість відповіді, а також послідовність викладення відповіді, вміння формулювати та викладати думки, аргументувати свою позицію. Максимальна кількість балів за відповідь на одне теоретичне питання – 3.

Оцінювання практичного завдання. Належне виконання практичного завдання передбачає вміння застосовувати набуті знання та навички, вирішувати практичні завдання, які можуть бути застосовані в майбутній професійній діяльності. Максимальна кількість балів за розв'язання одного практичного завдання – 2.

Максимальна сума балів, яку може отримати студент – 10.

Загальна сума балів за всі завдання	0-4	5-7	8-9	10
Оцінка за 4-бальною шкалою	2	3	4	5

Підсумкова семестрова оцінка за інституційною шкалою і шкалою ЄКТС встановлюється в автоматизованому режимі після внесення викладачем усіх оцінок до Електронного журналу. За інституційною шкалою ставиться відповідна оцінка, а за шкалою ЄКТС – буквене позначення оцінки, що відповідає набраній студентом кількості балів. Співвідношення інституційної шкали оцінювання і шкали оцінювання ЄКТС наведені у таблиці.

Співвідношення інституційної шкали оцінювання і шкали оцінювання ЄКТС

Оцінка ЄКТС	Інституційна інтервальна шкала балів	Інституційна оцінка, критерії оцінювання		
A	4,75–5,00	5	Зараховано	Відмінно – глибоке і повне опанування навчального матеріалу і виявлення відповідних умінь та навичок
B	4,25–4,74	4		Добре – повне знання навчального матеріалу з кількома незначними помилками
C	3,75–4,24	4		Добре – в загальному правильна відповідь з двома-трьома суттєвими помилками
D	3,25–3,74	3		Задовільно – неповне опанування програмного матеріалу, але достатнє для практичної діяльності за професією
E	3,00–3,24	3		Задовільно – неповне опанування програмного матеріалу, що задовольняє мінімальні критерії оцінювання
FX	2,00–2,99	2	Незараховано	Незадовільно – безсистемність одержаних знань і неможливість продовжити навчання без додаткових знань з дисципліни
F	0,00–1,99	2		Незадовільно – необхідна серйозна подальша робота і повторне вивчення дисципліни

8 ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

1. Сутність та основні функції виборів.
2. Умови ефективності виборів.
3. Типологія виборів.
4. Прямі та непрямі вибори: порівняльна характеристика.
5. Додаткові та часткові вибори.
6. Функції виборів, їх змістовна характеристика.
7. Особливості вибору за різних політичних режимів.
8. Вибори як інструмент переходу до демократії.
9. Вибори як знаряддя політичного маніпулювання. Шляхи та чинники нейтралізації маніпуляцій.
10. Поняття виборчого права. Різниця між активним та пасивним виборчим правом
11. Характеристика принципів виборчого права.
12. Поняття виборчого цензу. Основні виборчі цензи.
13. Основні принципи проведення виборів у демократичному суспільстві.
14. Основні етапи виборчого процесу, їх характеристика.
15. Поняття виборчого округу. Типи виборчих округів. Магнітуда та розмір виборчого округу.
16. Поняття та значення виборчого бар'єру. Виборчий бар'єр та принцип рівності.
17. Поняття виборчого бюлетеню та його різновиди.
18. Поняття виборчої формули. Загальні правила переведення голосів у мандати.
19. Поняття референдуму і плебісциту. Місце референдумів і плебісцитів у системі сучасної демократії.
20. Види референдумів та їх характеристика.
21. Загальнонаціональний (загальнодержавний, загальнонародний) і місцевий референдуми.
22. Конституційний і законодавчий референдуми.
23. Імперативний і консультативний референдуми.
24. Обов'язковий і факультативний референдуми.
25. Умови проведення і значення референдумів для суспільства.
26. Місце референдумів у політичній системі сучасних держав. Місце референдумів у політичній системі України.
27. Поняття референдумкратії. Особливості застосування референдумів у Швейцарії.
28. Поняття та загальна характеристика виборчої системи.
29. Виборча і партійна системи: специфіка взаємозв'язку.
30. Мажоритарна виборча система: поняття, типологія, практика застосування.
31. Переваги та недоліки мажоритарної виборчої системи.
32. Уніномінальні мажоритарні виборчі системи.
33. Мажоритарна система відносної більшості (first-past-the-post (FPTP)).
34. Мажоритарна система абсолютної більшості (система двох турів) (the Two-Round System (TRS)).
35. Мажоритарна система альтернативного голосування (Alternative Vote (AV)).
36. Поліномінальні мажоритарні виборчі системи.
37. Мажоритарна система «єдиного неперехідного голосу».
38. Системи голосування блоком (з кумулятивним голосуванням) (BV) та голосування партійним блоком (PBV).
39. Мажоритарна система абсолютної більшості: переваги і недоліки.
40. Мажоритарна система відносної більшості: переваги і недоліки.
41. Мажоритарна система альтернативного голосування: переваги і недоліки.
42. Джеррімендеринг як особливий метод утворення виборчих округів.
43. Пропорційна виборча система: поняття та практика застосування.
44. Переваги і недоліки пропорційної виборчої системи.

45. Відкриті та закриті партійні списки, їх зміст.
46. Поняття виборчої квоти, способи її розрахунку.
47. Різновиди пропорційних виборчих систем
48. Пропорційне представництво за партійними списками (PR)
49. Пропорційна система з відкритими списками: переваги та недоліки
50. Пропорційна система єдиного перехідного голосу (STV)
51. Кумулятивне голосування та панашаж, практика застосування.
52. Сучасна виборча система України та перспективи її розвитку.

9 МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Навчальний процес з дисципліни «Вибори і виборчі системи» в достатній кількості забезпечений необхідними навчально-методичними матеріалами, що розміщені в модульному середовищі для навчання Moodle.

Доступ до ресурсу: <https://msn.khnu.km.ua/course/view.php?id=6656#section-2>.

Навчально-методичні праці розробника:

1. Лютко Н.В. Політологія : навчальний посібник. 2-ге вид. виправлене / Н. В. Лютко, О. О. Заславська. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2015. 330 с.

10 РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Виборчий кодекс України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 14 жовтня 2020 року : Офіц. Текст. Київ : Алерта, 2020. 402 с.
2. Климкова І. І. Вибори і виборчі системи : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І. І. Климкова, М. А. Остапенко. Київ : ДП «Видавничий дім «Персонал», 2011. 160 с.
3. Ключковський Ю. Б. Принципи виборчого права : доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні : монографія. / Ю. Б. Ключковський. Київ : Ваіте, 2018. 908 с.
4. Перемога на виборах: технології, кампанії, принципи : практичний посібник / за заг. ред. М. Д. Городка. Київ, 2016. 264 с.
5. Шведа Ю. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні : монографія. / Ю. Шведа. Львів, 2010. 462 с.
6. Шведа Ю. Партії та вибори : європейський досвід і українські реалії. Енциклопедичний словник. / Ю. Шведа. Львів, 2009. 500 с.

Додаткова

7. Абетка політична : матеріали для практичного використання / За наук. ред. док.наук держ. упр. О. В. Радченка, вид. 8-е, доп. і перероб. Харків : Вид-во «ДокНаукДержУпр», 2010. 328 с.
8. Афанасьєва М.В. Виборча інженерія в Україні : монографія. / М.В. Афанасьєва. Одеса : Юридична література, 2014. 384 с.
9. Баймуратов М.О., Кофман Б.Я. Міжнародні виборчі стандарти: правова природа, змістовна та системна характеристика, актуальні питання імплементації в законодавство України : монографія сред. Ю.О. Волошин. Суми : Університетська книга, 2012. 230 с.
10. Бучин М.А. Ресурси виборчої кампанії та особливості їх використання в Україні : монографія. / М.А. Бучин. Львів : ЛІСВ, 2009. 231 с.
11. Бучин М.А. Демократичні принципи виборів: політико-правові аспекти регулювання в Україні : монографія. / М.А. Бучин. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2012. 359 с.
12. Ключковський Ю. Виборчі системи та українське виборче законодавство : монографія. / Ю. Ключковський. Київ : Час Друку, 2011. 132 с.
13. Лютко Н.В. Політологія : навчальний посібник – 2-ге вид. виправлене / Н. В. Лютко, О. О. Заславська. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2015. 330 с.

14. Основи демократії : підручник / за ред. А.Ф. Колодій. Львів. Астролябія, 2009. 832 с.
15. Референдуми в Європейському Союзі / О.Д. Чебаненко, О.Ю. Грищук, Н.В. Колодяжна, А. Євгенєва; За ред. Д.С. Ковриженка. Київ : ФАДА, ЛТД, 2007. 186 с.

11 ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Модульне середовище для навчання. Доступ до ресурсу: <https://msn.khnu.km.ua>.
2. Електронна бібліотека університету.
Доступ до ресурсу: http://lib.khnu.km.ua/asp/php_f/page_lib.php.
3. Репозитарій ХНУ. Доступ до ресурсу: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/?locale=uk>.